

Chương IV
CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI
(1939 – 1945)

Bài 21
CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI (1939 – 1945)
(1 tiết)

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Kiến thức

Giúp HS hiểu được :

- Những nguyên nhân chính dẫn tới Chiến tranh thế giới thứ hai.
- Những diễn biến chính của chiến tranh : các giai đoạn, các sự kiện chính và tác động của nó đối với tiến trình chiến tranh.
- Kết cục của chiến tranh và hậu quả của nó đối với sự phát triển của tình hình thế giới.

2. Tư tưởng

- Bồi dưỡng nhận thức đúng đắn về hậu quả của chiến tranh đối với toàn nhân loại, nâng cao ý thức chống chiến tranh, bảo vệ hoà bình, bảo vệ sự sống của con người và nền văn minh nhân loại.
- Giáo dục cho HS học tập tinh thần chiến đấu kiên cường, bất khuất chống chủ nghĩa phát xít, giải phóng đất nước của các dân tộc bị các nước xâm lược, đặc biệt là cuộc chiến tranh vệ quốc vĩ đại của nhân dân Liên Xô.

3. Kỹ năng

- Rèn luyện kỹ năng phân tích, đánh giá một số vấn đề liên quan đến một sự kiện lịch sử quan trọng (chiến tranh thế giới) và tác động của sự kiện đó đối với tình hình thế giới.

– Kỹ năng sử dụng bản đồ chiến sự, hiểu và trình bày được một vài chiến sự đơn giản trên bản đồ.

– Sử dụng tư liệu tranh ảnh để hiểu lịch sử.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

Bài này chỉ giảng trong 1 tiết (khác với trước đây thường giảng trong 2 – 3 tiết), vì vậy, GV không nên đi vào quá nhiều vấn đề mà chỉ tập trung vào một số nội dung chính yếu :

– Về nguyên nhân dẫn đến Chiến tranh thế giới thứ hai : Sau Chiến tranh thế giới thứ nhất, giữa các nước đế quốc lại nảy sinh những mâu thuẫn mới về quyền lợi, thị trường, thuộc địa. Cuộc khủng hoảng kinh tế thế giới 1929 – 1933 (đã học ở các bài trước) đã làm cho các nước đế quốc phân chia thành hai khối đối địch : khối phát xít Đức – I-ta-li-a – Nhật Bản (tìm cách thoát khỏi khủng hoảng bằng con đường gây chiến tranh phân chia lại thế giới), khối Anh – Pháp – Mĩ (muốn giữ nguyên trạng thế giới). Cả hai khối tuy mâu thuẫn gay gắt với nhau nhưng đều coi Liên Xô là kẻ thù chung cần phải tiêu diệt. Các nước Anh – Pháp – Mĩ muốn mượn bàn tay của các nước phát xít để tiêu diệt Liên Xô, vì thế họ thực hiện đường lối thoả hiệp, nhượng bộ để khối phát xít tấn công Liên Xô. Đỉnh cao của chính sách thoả hiệp (được gọi là chính sách Mui-ních) là việc Anh – Pháp – Mĩ nhượng bộ cho Đức thôn tính Tiệp Khắc để đổi lấy việc Đức nhận quay sang tấn công Liên Xô. Tuy nhiên, sau khi chiếm Tiệp Khắc, Hít-le thấy chưa có đủ sức đánh ngay Liên Xô nên quyết định tấn công châu Âu trước. Ngày 1 – 9 – 1939, chiến tranh bùng nổ bằng việc Đức tấn công Ba Lan.

– Về diễn biến chiến tranh : GV cần lựa chọn một số sự kiện cơ bản phản ánh tiến trình cuộc chiến thông qua hai giai đoạn phát triển như đã nêu trong SGK. Cần lưu ý chiến tranh diễn ra rộng khắp thế giới, trên nhiều mặt trận với lực lượng tham chiến khác nhau, đồng thời đánh giá vị trí của các lực lượng này một cách khách quan. Không nên chỉ nhấn mạnh vai trò quyết định của Liên Xô và bỏ qua vai trò của các lực lượng Đồng minh. Có thể thấy rằng Liên Xô đã đóng vai trò chủ chốt cùng với các lực lượng Đồng minh và nhân loại tiến bộ, góp phần tiêu diệt chủ nghĩa phát xít trên toàn thế giới.

– Về kết cục của chiến tranh, cần nêu rõ một vài điểm chính như chủ nghĩa phát xít bị tiêu diệt, những hậu quả thảm khốc của chiến tranh đối với toàn nhân loại và tác động của chiến tranh đối với sự phát triển của tình hình thế giới. Điều quan trọng nhất là nhận thức của HS về hậu quả của chiến tranh và ý thức chống chiến tranh, bảo vệ hoà bình thế giới.

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU CẦN CHO BÀI GIẢNG

1. Bản đồ về Chiến tranh thế giới thứ hai : *Phát xít Đức tấn công châu Âu (1939 – 1941), Chiến dịch Xta-lin-grát...*

2. Một số tranh ảnh, tư liệu minh hoạ cho bài giảng (đã có trong SGK).

3. Một số tư liệu lịch sử về Chiến tranh thế giới thứ hai.

IV – GỢI Ý THỰC HIỆN BÀI GIẢNG

1. Giới thiệu bài mới

GV có thể liên hệ với các bài trước nói về cuộc khủng hoảng kinh tế 1929 – 1933 và quá trình phát xít hoá diễn ra ở một số nước... Điều đó đã dẫn tới sự bùng nổ Chiến tranh thế giới thứ hai.

2. Dạy và học bài mới

Mục I – Nguyên nhân bùng nổ Chiến tranh thế giới thứ hai

– GV giúp HS hiểu nguyên nhân bùng nổ chiến tranh thông qua những sự kiện lớn diễn ra trong khoảng 20 năm giữa hai cuộc chiến tranh thế giới : mâu thuẫn về quyền lợi giữa các nước đế quốc sau Chiến tranh thế giới thứ nhất, cuộc khủng hoảng kinh tế thế giới 1929 – 1933, quá trình lên cầm quyền của chủ nghĩa phát xít ở I-ta-li-a, Đức và Nhật, chính sách thoả hiệp nhượng bộ của các nước Anh – Pháp – Mĩ đối với khối phát xít và âm mưu chia rẽ nhón chiến tranh về phía Liên Xô... Có thể minh hoạ chính sách thoả hiệp này bằng bức tranh biếm hoạ in trong SGK. Đây là bức biếm hoạ do một họa sĩ người Thụy Sĩ vẽ và được đăng trên các tờ báo lớn ở châu Âu đầu năm 1939. Trong bức tranh, Hít-le được ví như người khổng lồ Giu-li-ơ trong truyện *Giu-li-ơ du kí*, xung quanh là các nhà lãnh đạo các nước châu Âu (Anh, Pháp...) được xem như những người tí hon bị Hít-le điều khiển. Chính thái độ nhượng bộ, thoả hiệp của giới lãnh đạo các nước châu Âu đã tạo điều kiện cho Hít-le tự do hành động, tấn công xâm lược châu Âu trước.

Từ đó, GV có thể rút ra kết luận về nguyên nhân bùng nổ chiến tranh : những mâu thuẫn về quyền lợi giữa các nước đế quốc, cuộc khủng hoảng kinh tế 1929 – 1933, chính sách thoả hiệp của các nước Anh, Pháp, Mĩ đã tạo điều kiện để phát xít Đức, I-ta-li-a, Nhật châm ngòi lửa chiến tranh.

– Cần nêu rõ phát xít Đức quyết định tấn công châu Âu trước vì thấy chưa đủ sức đánh ngay Liên Xô, cần phải chuẩn bị tích lũy lực lượng đủ mạnh để tấn công Liên Xô (gợi ý để HS trả lời câu hỏi cuối *mục 1*).

Mục II – Những diễn biến chính

Trước đây các SGK thường phân thành 5 giai đoạn chiến tranh, nhưng nay để HS dễ theo dõi, GV trình bày ngắn gọn diễn biến của chiến tranh thông qua hai giai đoạn như đã nêu trong SGK.

1. Chiến tranh bùng nổ và lan rộng toàn thế giới (từ ngày 1 – 9 – 1939 đến đầu năm 1943)

GV có thể dùng lược đồ trong SGK để giảng cho HS thấy phát xít Đức chủ động tấn công, chỉ trong một thời gian ngắn và hầu như không bị tổn thất gì đáng kể đã đánh chiếm toàn bộ các nước châu Âu (trừ Anh và một vài nước trung lập như Thụy Sĩ, Thụy Điển và Ai-len).

Sau thắng lợi đó, phát xít Đức tấn công và tiến sâu vào lãnh thổ Liên Xô (cuối tháng 10-1941, quân Đức chỉ còn cách thủ đô Mát-xcơ-va 20 km).

GV giảng ngắn gọn diễn biến chiến sự ở châu Á – Thái Bình Dương và Bắc Phi như đã nêu trong SGK để HS nắm được chiến tranh đã lan rộng ra toàn thế giới như thế nào. Cho HS quan sát hai bức tranh để thấy được tội ác man rợ của chủ nghĩa phát xít trong chiến tranh.

2. Quân Đồng minh phản công, chiến tranh kết thúc (từ đầu năm 1943 đến tháng 8-1945)

GV nêu những diễn biến chính như SGK (dùng những sự kiện trong phần chữ nhỏ để minh hoạ). Nhấn mạnh tác động của chiến tranh Xta-lin-grát đối với cục diện của mặt trận Xô – Đức và cục diện chiến tranh nói chung. Về mặt trận châu Á – Thái Bình Dương, GV nêu một cách khách quan các sự kiện : Liên Xô tham chiến, phong trào kháng chiến chống Nhật của nhân dân các nước châu Á, việc Mĩ ném hai quả bom nguyên tử xuống Hi-rô-si-ma, Na-ga-xa-ki

và việc Nhật tuyên bố đầu hàng vô điều kiện. GV nêu câu hỏi để HS nhận xét về vai trò của Liên Xô trong việc tiêu diệt chủ nghĩa phát xít (Gợi ý : Liên Xô đóng vai trò lực lượng đi đầu và là lực lượng chủ chốt góp phần quyết định trong cuộc chiến tranh chống chủ nghĩa phát xít). Có thể kể một vài câu chuyện về gương chiến đấu anh dũng của các chiến sĩ Xô viết.

Mục III – Kết cục của Chiến tranh thế giới thứ hai

– GV nêu rõ sự tàn phá khủng khiếp của Chiến tranh thế giới thứ hai thông qua một vài con số đã nêu trong SGK, có so sánh với Chiến tranh thế giới thứ nhất mà các em đã học.

– Cho HS xem 3 bức ảnh (hình 77, 78, 79) trong SGK để suy nghĩ và nhận xét về hậu quả của chiến tranh (Gợi ý : Toàn nhân loại phải hứng chịu hậu quả của chiến tranh, cả những nước chiến thắng và những nước chiến bại ở tất cả các châu lục trên thế giới. Chúng ta phải ngăn chặn chiến tranh, phải làm thế nào để chiến tranh không bao giờ xảy ra nữa...). Có thể liên hệ với nhiệm vụ chống chiến tranh, bảo vệ hoà bình trong tình hình thế giới hiện nay.

– Cuối cùng, GV cần nêu rõ chiến tranh kết thúc đã dẫn đến những biến đổi căn bản của tình hình thế giới.

Để tổng kết bài, GV có thể dùng hai câu hỏi cuối bài để củng cố lại kiến thức toàn bài (nếu có thời gian).

Sơ kết bài học

– Chiến tranh thế giới thứ hai nổ ra vẫn do mâu thuẫn về quyền lợi của các nước đế quốc. Song tính chất của chiến tranh có thay đổi khi nhân dân Liên Xô tiến hành cuộc kháng chiến bảo vệ Tổ quốc.

– Chiến tranh lan rộng hầu hết thế giới và gây nhiều tai hoạ cho nhân loại.

Gợi ý trả lời các câu hỏi và bài tập

1. Mâu thuẫn giữa các nước đế quốc, cuộc khủng hoảng kinh tế 1929 – 1933, chính sách thoả hiệp của các nước Anh, Pháp, Mĩ đã tạo điều kiện để chủ nghĩa phát xít châm ngòi lửa chiến tranh (có gì khác so với Chiến tranh thế giới thứ nhất).

2. Lập niên biểu : ghi thời gian và sự kiện chính theo cột dọc.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Chỉ thị ngày 12 – 5 – 1941 của Hít-le gửi các sĩ quan, binh lính Đức trước khi tấn công Liên Xô

Hãy nhớ và thực hiện :

1. Không có thần kinh, trái tim và sự thương xót. Anh được chế tạo từ thép Đức.

2. Hãy tiêu diệt trong mình mọi sự thương xót và đau khổ, hãy giết bất kì người Nga nào và không được dừng lại, dù trước mặt anh là ông già hay phụ nữ, con gái hay con trai.

3. Chúng ta bắt thế giới phải đầu hàng. Anh là người Đức, và là người Đức anh phải tiêu diệt mọi sự sống cản trở con đường của anh.

(Theo *Tổ quốc Xô viết 1917 – 1980*

NXB Chính trị quốc gia Mát-xcơ-va (tiếng Nga) M., 1981)

2. Gương hi sinh anh dũng của Dôi-a, nữ đoàn viên TNCS Lê-nin

Trong số những chiến sĩ tình nguyện của một đơn vị xung kích ngoại ô Mát-xcơ-va, có nữ đoàn viên TNCS Dôi-a, nữ sinh lớp 10 trường Trung học số 201 ở Mát-xcơ-va. Ngày 18-11-1941, cùng với các chiến sĩ du kích, Dôi-a đã vượt tuyến, lọt vào hậu phương quân địch và thực hiện một nhiệm vụ đặc biệt. Sau khi hoàn thành thắng lợi một số công tác phá hoại trong lòng địch, chị bị lính Đức bắt ở thôn Pê-ti-rô-sê-vô. Chúng tra tấn Dôi-a cực kì tàn bạo. Vào giây phút cuối cùng trước khi hành hình, với thông lọng của bọn phát xít trên cổ, người nữ chiến sĩ dũng cảm hướng về các nam nữ xã viên trong thôn kêu lớn : "Các đồng chí ạ, tôi không sợ chết. Được chết cho nhân dân, đó là hạnh phúc".

Dôi-a được truy tặng danh hiệu Anh hùng Liên Xô.

(Theo *Lịch sử Đoàn TNCS Liên Xô*

NXB Tiến bộ, Mát-xcơ-va, 1982, tr.224).

3. Trận Trân Châu Cảng (Pearl Harbor) mở đầu chiến tranh Thái Bình Dương

5 giờ sáng 7 – 12 – 1941, toàn bộ hạm đội đặc nhiệm Nhật Bản đã được tập kết ở một nơi cách Trân Châu Cảng 200 hải lí. 5 giờ 30 phút, hai máy bay trinh

sát cất cánh từ hai tuần dương hạm Nhật Bản Chi-ku-me và Tô-nê, bay lượn hai vòng trên Trân Châu Cảng nhưng không bị phát hiện. Hai máy bay trinh sát này đã điện cho Phó Đô đốc Na-ga-mô những tin tức về các vị trí chính xác của tàu chiến Mĩ đang đỗ tại Trân Châu Cảng. 183 máy bay Nhật được lệnh cất cánh từ các tàu sân bay mở đầu đợt I của cuộc tấn công ; tiếp theo là 170 máy bay khác trong đợt II, đồng thời 29 tàu ngầm Nhật đi theo một hướng khác cũng đã đến gần Trân Châu Cảng nhằm đánh chặn những tàu chiến Mĩ nào còn sống sót tìm cách tháo chạy ra biển. Một số tàu ngầm bỏ túi, thực tế là loại ngư lôi do thủy binh quyết tử lái, đã lọt vào bến cảng để phối hợp tiến công với các loại máy bay.

... Trận chiến đấu diễn ra từ 7 giờ 55 phút đến 9 giờ 45 phút sáng 7 – 12 – 1941, qua 2 đợt tấn công vào bến cảng và sân bay Trân Châu Cảng, hải quân và không quân Nhật đã đánh chìm và làm thiệt hại nặng 18 tàu chiến lớn của Mĩ, trong số đó có 8 thiết giáp hạm bị phá huỷ, phá huỷ 232 máy bay chiến đấu Mĩ đang đỗ trên sân bay. Về phần Mĩ, số người thiệt hại lên tới 2 581 người, trong số đó có 2 435 người chết. Về phía Nhật chỉ bị thiệt hại 29 máy bay, phần lớn bị tai nạn khi trở về hạ cánh trên sân tàu sân bay.

(Theo : Đặng Đức An (Chủ biên), *Những mẩu chuyện lịch sử thế giới*, Tập 2, Sdd, tr. 229 – 230).

4. Vai trò của Liên Xô trong Chiến tranh thế giới thứ hai

... "Trong thắng lợi to đó, Liên Xô thắng to nhất về quân sự cũng như về chính trị và tinh thần.

Nhờ Liên Xô thắng lợi mà các nước Đông Âu trước đây là căn cứ của Đức phát xít hoặc là bộ phận của Đức phát xít trở nên những nước dân chủ mới.

Nhờ Liên Xô thắng lợi mà những nước nửa thuộc địa như Trung Quốc và những nước thuộc địa như Triều Tiên, Việt Nam đã đánh đuổi hoặc đang đánh đuổi bọn xâm lăng, tranh lại tự do, độc lập.

Nhờ Liên Xô thắng lợi mà phong trào giải phóng dân tộc ở các nước thuộc địa khác đang lên cao".

(Theo : Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, tập 6, Sdd, tr. 157)